

Milan Nápravník

Eseje a kritiky

Tato kniha vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury ČR

© Rubato, 2023
Texts © Milan Nápravník-dědicové, 2023
ISBN 978-80-88641-00-1

*Na stará kolena našťípál polena,
svinul je do klubka příznivé příze.
Složil je u cesty jak mrtvé nevěsty,
začal se věnovat pravěké knize.*

Surrealistická stezka

V prudkém víru, v němž se zákonitě ocitla křesťanská západní civilizace, ve víru, jenž je mocnější než jakákoliv lidská vůle a naděje a jenž stahuje tuto civilizaci, která mezitím rozesela své defekty po celém glóbu, ke dnu zapomnění, je těžké určit směr, jímž je třeba plout, aniž by se ten, kdo se o to pokusí, nevydával posměchu pesimistického rozumu z dětinství takového počínání. Známe totiž až příliš dobře obligátní recepty levicových i pravicových iluzí, přičemž si jedni, ve slepé víře ve všemocnost sociálních vztahů a v dobro v člověku, namlouvají, že vše lze řešit výchovou, osvícenstvím a umravňováním, zatímco druhí, pragmatičtí, tradičně vsází na moc techniky, která v pravou chvíli opět objeví jakousi nepředvídatelnou, geniální výhybku, při jejímž přejetí se ukáže, že byl obraz všestrhujícího víru pouhým obrazem, těžkým snem, a nikoliv skutečností. Obojí je nepochybně imanentní kryptoreligióznímu přesvědčení. Levice spoléhající se na lidskou moudrost se domnívá, že člověk je jiný než příroda, stvořený k vyšším cílům než tráva, a pravice, podléhající

z jiného břehu témuž omylu, navíc doufá v pomoc boží, až bude nouze nejvyšší.

Jedno i druhé není než pátou kolonou apokalypsy. Obojí totiž ponechává věcem volný průběh, protože, jak víme z celých dějin civilizace, přesvědčování nepomáhá tváří v tvář bídě a nevědomosti a technika vyhání vždy jen čerta ďáblem, přičemž nám v konkrétním případě nabízí atomovou energii namísto energie vyráběné z fosilních paliv v domnění, že čistší energie je spásou proti špinavé. Jako by nevěděla, že narůstáním lidské populace jsou jakékoliv, byť sebelépe míněné pokusy o kosmetická vylepšení současného stavu okamžitě negovány faktorem exponenciálního růstu populace. Deset klasických elektráren proti deseti na druhou elektráren atomových lze totiž považovat za spásný stav techniky, bez ohledu na takzvanou a přitom navýsost pochybnou výhodu menší kvantity (ale větší intenzity) atomového odpadu.

Surrealismus, považovaný ze strany majority neustále za jakýsi umělecký směr, se nyní jasněji než kdykoliv předtím může a musí projevit jako aktuální, dané situaci přiměřeně komplikovaná mutace jakobínského hnutí. Na umění mu může záležet jen potud, pokud slouží uvolňování strnulých předsudků křesťansky, tj. evropsky indoktrinovaného vědomí. Neboť toto vědomí, uchváčeno vírou v logický rozum, se neumí samo uvolnit z okovů tradicionalistických předsudků defektní civilizace, která je jeho plodem i zřídlem. Nikoliv umění, ale poezie, tj. způsob slastného a magického pocitu existence, byla, je a zůstane skutečným

územím surrealismu. Pocitu, jenž není prostým antipodem, ale spíše paralelním návrhem existenčního prostoru a způsobu současného společenského vědomí.

Jakobínské hnutí bylo hnutím, jež prosazovalo lidská práva. Rovnost, svobodu a bratrství. Je si však třeba znovu a znovu připomínat, že ideály, kterými se toto hnutí pokoušelo narušit tradiční křesťanskou civilizaci osmnáctého století, byly a jsou *ideály proti přírodě*, že jsou prvními skutečně nepřirozenými ideály veškeré fauny a flóry. Tato nepřirozenost je možná zároveň nejsympatičtějším symptomem abstrahující lidskosti. Člověk se těmito ideály pokusil popřít přírodní setrvačnost založenou na boji silnějších proti slabším, mocných proti bezmocným, protože tato biologická setrvačnost se projevila na úrovni abstraktně uvažujícího lidského vědomí nikoliv jako instrument homeostázy, nýbrž jako instrument kletby.

Jakobínské hnutí propagující svobodu, rovnost a bratrství mezi lidmi bylo přímou, instinktivní výzvou defektnímu vývoji člověka, zakotvenému sice v biologických algoritmech vlastních všem živým organismům, ale reflektovaných paradoxním rozumem na rozdíl od nerozumných organismů nikoliv jako algoritmy přežití, ale jako algoritmy *moci pro moc*.

Jakobíni neznali pozadí svých impulsů. Kladli je na základě sociálních konfliktů, s nimiž byli ve své době konfrontováni, do morálních sfér spravedlnosti mezi lidmi. Jenomže spravedlnost je pojem, jemuž se právem posmívají učení liberálové, protože to není žádný spolehlivý, exaktní

termín a podléhá subjektivním interpretacím. Příroda nezná spravedlnost ani rovnost. Zato však zná velmi dobře svobodu, a to v nejširším slova smyslu, a navíc bratrství, anebo jinak – solidaritu individuí stejného druhu a původu. Surrealisté konce dvacátého století se domnívají, že jsou v nepoměrně lepší i horší situaci, neboť reflektují tyto distinkce a přirozeně i celou strukturu problémů, jež plynou z jejich vzájemných interakcí. Jejich skutečnou výhodou však je, že nepodléhají panickým analogiím a nevyvozují z nich závěr o nemožnosti spravedlnosti na úrovni vyspělého primáta zvaného *Homo sapiens sapiens*. To je však v zájmu svobody nepředurčuje k úloze proroků. Na neštěstí jsou jenom lidmi.

Surrealismus, jenž viděl kdysi problémy civilizace v duchu své doby na úrovni sociálních proměn, vidí dnes, zajiště že opět v duchu své doby, jež však ve svých nejlepších myšlenkových výbojích mezitím přeskočila věky, problémy této civilizace mnohem složitěji jako problémy inkompatibility biologické, instinktivní podstaty a psychologicko-racionální nadstavby lidského vědomí. Stále jasněji se projevuje, že bude třeba chápat civilizační problémy nikoliv na historicko-sociálním pozadí, které je jen zdánlivě předurčuje, protože toto pozadí je vůči podstatě těchto problémů relativně irelevantní. Daleko naléhavěji bude třeba zkoumat tyto problémy na pozadí biologicko-psychologickém s přihlédnutím k morfologickému významu kulturního pohybu. Určitě, a je třeba říci, že právě ony katastrofické symptomy této civilizace, mají totiž jen zdánlivě, tak říkajíc

v prvním, až příliš zjevném plánu, co činit s tou či onou společensko-ekonomickou formací. Jde spíše o neustále permutující (a bohužel i akcelerující) problém konfliktu biologických instinktů, jichž se inadekvátně zmocnilo hypertrofující, abstraktní myšlení.

* * *

Lidský mozek není harmonický systém. Tvořil se postupně, v nestejně dlouhých evolučních údobích, jako soustava často disparátních schopností a potřeb organismu, a je proto složen z několika vzájemně jen podmíněně sladěných segmentů. V důsledku toho se často ukazuje být nešťastným evolučním zmetkem. Animální sklony individuálního člověka anebo lidské hordy nedrží na uzdě, ale naopak jim vymýšlí alibi a poskytuje logistickou záštitu. Protože biologická evoluce své výtvořiny nikdy nereviduje, ale nanejvýš je doplňuje a v případě neúspěchu ničí, má člověk – schematicky řečeno – v kortexu uloženy stejně tak prapůvodní instinkty ještěřů jako abstrakce schopný rozum. To je nanejvýš nevýhodné spojení antagonistických neurálních systémů, které způsobuje lidstvu nejenom četné svízele, ale může nakonec vést i k jeho záhubě.

Levicově orientovaní lidé si vlastně nepřejí než nadvládu v neokortexu uložené „hominidní“ civilizační soustavy nad soustavou prehominidní. Řádu nad svévolí, solidarity nad sobectvím, empatie nad agresí, tolerance nad nesnášenlivostí, rozumu nad instinkty. Protože při tom

neberou v úvahu, že tu nejde jen o filozofický, sociologický, anebo dokonce politologický, ale primárně o biopsychický problém, nemohou se dobrat uspokojujícího výsledku. Změnit člověka individuálně je obtížné, kolektivně téměř nemožné, globálně patrně vyloučené. Jde o neuropsychickou kvadraturu kruhu teorie socialismu.*

Věk dinosaurů trval zhruba dvě stě milionů let a nakonec na ně musel spadnout meteorit, aby přestali rvát, zabíjet a rvát se o kus krvavého žvance. Lidský druh je tu sotva tři miliony let a období *Homo sapiens sapiens* z toho prodělává svůj první milion. Ale jeho „intelligence“ je už teď schopna vymyslet a realizovat konec světa. Před přibližně sto lety o tom ještě nemluvili ani mizantropové. Potopa světa byla zážitkem z preantických dob, kdy šlo zřejmě o nějakou lokální tsunami, jaká nám dnes už ani nestojí za řeč. Přitom jsme věděli, že jde o báchorku, o biblickou mytologii k ohlupování člověka. Koneckonců jde o tyto brány do planetárních pekel: nukleární válka, přelidnění, vyčerpání surovin, zničení deštných lesů, tání ant- a arktických ledů, postupná nepřístupnost energií, nedostatek vyvážené stravy, znečištění oceánů a moří, bitvy o zbytek pitné vody, infekční pandemie atd.

* Nejenom u savců sdružených v sociální smečky (vlci, lvi), ale i u některých druhů hmyzu (sršni, včely) už lze najít základy hierarchického uspořádání sociálních vztahů, jež jsou v presapientálním, biopsychickém základě naší mentality patrně tak hluboce zžitě, že se nám neustále vnucují jako nezbytná potřeba.

Tak jak se tato předtucha stane noční můrou většiny lidstva, bude narůstat cynismus, sarkasmus a kriminální radikalismus, ale zesílí také náboženský blábol. Vzhledem k narůstajícímu pesimistickému futurismu bude přibývat lhostejných mozků, které, propadnuvši zoufalství, budou pokládat všechny zbytky kreativních snah a událostí minulých generací za pitomost a sebezahleděnost. Stará otázka, proč jsme tady, se smrskne na jistotu: pro nic za nic.

* * *

Odezňování autentického surrealismu začalo už koncem padesátých let minulého století. Bylo způsobeno nejprve plíživým a posléze rapidním vytrácením se humanitních ideálů z kulturního povědomí Evropy. Začátkem šedesátých let pak Amerika vtrhla do Evropy s primitivní, ale osvědčenou strategií korupce. K překvapení mnohých se ukázalo, že evropská kulturní elita sice dokázala vzdorovat fašismu a nacismu, ale svazkům stodolarových bankovek už nikoliv. Americké pseudoumění se umístilo (za nezvykle vysoké finanční podpory) na obálkách až do té doby bezúhonných evropských časopisů a uměleckých revue. Prodejná kritika zapomněla na své kulturní lásky a prodávala falešné adorace, jimiž se sama zesměšňovala. To, co Američané do Evropy přivezli, byl otevřený eklekticismus, nebo dokonce i ideové krádeže, v podobě jakéhosi pozdního neodadaismu, jenž ovšem působil mimo své protestní poslání hluše. Mnozí tehdy ztratili poslední zbytky

sebeúcty a tomuto vulgárnímu kulturnímu podvodu podleli. V takové situaci se Bretonův autentický surrealismus přirozeně nesmiřoval (a pokud ještě sporadicky existuje, nesmiřuje ani dnes) s žádnými pokusy o komerční úspěch, především ne ve svých vlastních řadách. Jeho dějiny jsou plné odchodů a vyloučení těch, kdo nakonec společenskému tlaku neodolali a dali přednost žádané, indoktrinační či zábavné literatuře anebo konvenční ikonografii před poezií, rodící se v rezervacích nevědomí. Jinými slovy, těch, kteří privilegovali kariéru před prokletím.

Surrealisté nedůvěřovali oné části psychiky, jež je determinována jazykem, rodinou, školní výchovou a stavem obecné kultury, do níž se člověk narodil a v níž vyrůstal. Byli přesvědčeni, že musí být té druhé, nevědomé části psychiky věnována mimořádná pozornost, protože nejde o část podružnou (pod-vědomou), ale k vědomí komplementární, spoluurčující vývoj nejenom jednotlivých osobností, ale i kolektivních, společenských struktur. Jejich činnost měla *hlubinný politický základ*. Nevědomí a jeho imaginativní produkty, počínaje sny a konče básnickou tvorbou, se zdály nepodléhat fatální civilizační domestikaci a mohly proto plnit kompenzační úlohu tam, kde ochočené, a tedy nesvobodné vědomí člověka nás svádí čím dál tím víc na scesti absolutizace racionálních věcností a citové pouště.

André Breton a jeho přátelé budovali surrealismus na předpokladu, že se evropská společnost vyvíjí po trase zdomonalování a upevňování emancipace člověka a kulturního humanismu, iniciovaného v renesanční fázi evropského

civilizačního vývoje a stvrzeného později v období kognitivních revolucí osvícenství, vzhledem k postupujícímu rozkladu křesťanské represivní mytologie. Šlo tu o ideály, které nejenom surrealisté dvacátých a třicátých, ale ještě i šedesátých let dvacátého století pokládali za dosti pevné, aby na nich mohli založit svou surrealistickou revoluci. Byl to omyl. Dnes to víme, protože jsme bohatší o trpké zkušenosti minulých desetiletí, kterých Breton a jeho přátelé zůstali ještě ušetřeni. V jejich době se podobný předpoklad mohl zdát být oprávněný. Morální nároky na svobodu kreativního ducha a podmínky kladené na svobodu člověka, bez nichž by se surrealistické hnutí nemělo jak rozvíjet, byly velmi vysoké, ale jak se ukázalo v rámci dobových determinant kapitalismu nereálné. Ve dvacátém prvním století, jež se má stát vysněným stoletím anglo-amerického šosáka, se už básně vůbec nečtou, filozofuje se jen na účelové úrovni a věda ve službách chamtivých investorů se zabývá sofistickým krutých zbraní a genetickým znehodnocováním potravin. Vývoj lidského ducha se blíží ustrnutí.

Surrealisté se politicky situovali proti fašismu, nacismu a stalinismu (nebezpečí „absolutní svobody“ ekonomických gangsterů, skryté v knihách anglosaských a rakouských liberálů, které tehdy jen málokdo četl, jim ještě nemohlo přijít na mysl) z pevného přesvědčení, že se touhy člověka z přirozenosti své kognitivní a kreativní rozpínivosti musejí ubírat po cestě galileiského, brunovského a voltairovského úsilí o osvobození ducha. Neoliberální epocha, jejímiž jsme svědky, nám však ukázala, že nic není

průměrné lidské povaze v její líné stádní modalitě vzdálenější. V modalitě barbarství, která dnes ovládá většinu a většině také vyhovuje. Kvalita extravagantních jedinců, kteří jsou skutečnými nositeli pokroku duchovního rozvoje lidstva, je permanentně diskvalifikována svou relativně mizivou kvantitou.

Prvním surrealistům, ještě pevně věřícím v budoucnost levicové demokracie, v demokratický socialismus a zároveň v nezadržitelný rozvoj ducha, bylo toto poznání zakryto oloveným paravánem nesnesitelnosti. Dvacáté první století takový paraván už nemá. Otevřené pohrdání intelektuálními schopnostmi člověka, jehož jsme se v prvních desetiletích našeho století dočkali, jde ovšem ruku v ruce s pohrdáním člověkem jako specifickým druhem biologické, duchovní a sociální architektury humanoidní evoluce. To, co hlasatelé takzvaného sociálního darwinismu ve svém primitivním, analogickém myšlení nevidí, je právě exkluzivní výlučnost lidské duchovní potenciality, která srovnávání lidského druhu s ostatní faunou na úrovni prostého konkurenčního boje kategoricky nepřipouští. Je to defektní myšlení. Člověk není zvíře, jehož život by byl naplněn sháněním potravy a pohlavních družek a druhů anebo, na abstraktní rovině, shromažďováním majetku a moci.* Je-li

* Touhu po moci lze pokládat za stejnou neřest, jakou je pederastie. Je sice uložena do lidských genů, ale je stejně jako pederastie odsouzeníhodná. Sociální revoluce nic nepřinesou, pokud nezohlední psychologické znalosti, týkající se role mocichtivosti jako iracionálního faktoru

však k takové výlučné shánčlivosti svým sociálním postavením anebo na základě genetických defektů odsouzen, znamená to pro něj, bez ohledu na to jak velký materiální profit tím sklízí, retrográdní vývoj osobnosti. Redukci specifické lidské potenciality, a nikoliv žádoucí náplň života. Pro člověka s lucidní kognitivitou a kreativitou je pak taková situace nejenom překerní, ale dokonce tragická. To nezasahuje jen osobní úroveň. Každá znemožněná, svázaná a zmrzačená duchovní potencialita je vždy tragédií pro celé lidstvo, a to nejenom když je zjevná, ale i když zůstává jeho chápání navždy skryta.

1997, 2016

dějin. Čili vztah mezi hlasateli pervertovaných ideologií a lidskými kolektivy vybudovanými na základě pyramidální moci. Zatím to vypadá, že dějepisci nejsou schopni tyto souvislosti popsat.

Triáda

Žádný surrealistický objekt, i když snad svrchovaně překvapuje naši touhu po zázračném anebo okouzlujícím, podstatu surrealismu nezakládá, ale jen konkretizuje. Surrealismus své obrazy nenásleduje, nýbrž jim předchází. Jakkoliv se často zdůrazňuje, že se surrealismus „zrodil“ v hlavách básníků, je i surrealistická báseň jen konkretizací poetického principu nečekaných setkání, jež uspokojuje přirozenou lidskou touhu po zázračném, okouzlujícím, vzdorujícím a objevném. Surrealismus sice imaginaci básníka inspiruje, ona sama ale není jeho podmínkou, ba ani zárukou.

Klíč k pochopení záhady surrealismu leží až příliš často nepovšimnut hned vedle zámku, který se zloději marně snaží odemknout paklíči volní fantastiky. Je jím surrealistická triáda *svobody*, *lásky* a *poezie*. Tyto tři úhelné kameny surrealismu, v jejichž dialektické souhře je on sám kdykoliv schopen neočekávaného znovuzrození, mají moc archetypů. Všechny tři jsou křehké: nejsou nezbytnými podmínkami biologického přežívání jedinců ani společností.

Nejenom láčkovci, ale i lidé se bez nich obejdou, proto existují nejenom individua, ale celé kultury, které mohou žít v nesvobodě, bez lásky a zajisté i bez poezie. Surrealistickou triádu lze pociťovat jako skutečnou potřebu pouze tam, kde se lidská touha prosazuje zázračným prožitkem, hodným toho, aby byl život člověka vůbec žit. Jde o život ve světě, v němž je akceptována emocionální inteligence člověka jako myslícího a trpícího subjektu, a nikoliv jako biologického, intelektuálně nesvéprávného objektu, věčně se pachtícího za profitem a převahou v inferiorním konkurenčním boji. Jde tu o podmínky života, jež přesahuje chápáním, poznáním a pochopením svou biologickou evoluční úroveň, elementární pudy prostého přežívání, z níž pramení jen primitivní potřeba kumulace materiálních statků, přivlastňování samic a řeže dobovačných válek, ničení pozitivních výdobytků vzdělané a poučené lidské inteligence.

Tímto přesahem na úrovni hlubokých emocionálních prožitků, jimiž se zázraky živého mění v zázraky kreativně svobodného, se může stát život jednotlivce erótem, konkrétním příběhem individuálního života specificky lidským, specifické hodnoty si uvědomujícím článkem evoluční fáze nadané myšlením.

„Svoboda“ je dnes, na počátku dvacátého prvního století, slovem, jež se neustálým reklamním zneužíváním stalo natolik otřelé, že ztratilo jakýkoliv obsah a tvar. Ani tuctový fašista, který doporučuje a praktikuje mučení rukojmí, nezapomene zdůraznit, že tak činí na záchranu anebo ve prospěch čísi svobody. Surrealismus pokládá

takzvanou svobodu kšeftu, nadvlády, kupčení a vykořisťování za zhanobený pojem.

„Láska“, slovo při nejmenším od počátku křesťanské civilizace rozpouštěné v ředidlech falešných obsahů, znamená pro surrealismus jen lásku mezi mužem a ženou, dvou subjektů, které ve vzájemném okouzlení a úžasu sublimují sexuální spojení v erotické splnutí milujících, ve společné, ničím nenahraditelné extatické slasti sebeodevzdání. Odtud pak tryská věčný pramen veškeré lidské tvořivosti.

A konečně „poezie“ – nejesoteričtější, ale zároveň nejméně zneužitelný díl surrealistické triády, neboť se našťestí okamžitě mění ve svůj opak při pokusu učinit z něj nástroj exploatace lidských citů a idejí, medium utilitární manipulace a kondicionalizace společenského vědomí.

V surrealismu pojem „poezie“ ovšem nezahrnuje jen oblast psané lyriky, ale především poetiku prožívání a filozofii života. Poezie myšlenek a citů vytváří svět, v němž se dá zázračně žít, pokud není člověk spoután materiální anebo duchovní nouzí, hnán konformní shánčlivostí, anebo dokonce inferiorní chamtivostí a sobectvím. Pokud nevidí v lesních stromech jen prkna, která lze z jejich usmrceného kmene vyrobit a prodat, ale hodnotově rovnoprávné živé bytosti, díky jejichž kráse a symbiotickým vlastnostem můžeme svobodně dýchat a rozvíjet se v úžasu z našeho poznávání a chápání.

Surrealismus není především literaturou anebo uměním. Je výzvou ke svobodu uctívajícímu, inteligentnímu

životu. Je závazkem nezcizitelnosti kreativity a inteligence lidského myšlení a konání, nezlomným závazkem k životu vážícímu si svých hodnot. André Breton uložil do základů surrealismu, k nelibosti všech pokřivených, mravní imperativ, jenž byl a zůstává stále platný: neustupovat před mizerabilismy současnosti. Jeho přítel Marcel Duchamp k tomu později poznamenal: „Breton byl ctitelem lásky ve světě, který věří v prostituci.“ *Bez řehole pevné bezúhonnosti je však autentický surrealismus nemožný.*

2011

Milan Nápravník jako esejista a kritik po roce 1989

Texty vznikající už po jeho odchodu do exilu v roce 1968 uveřejňuje Milan Nápravník zčásti v cizojazyčných dobových periodikách (Akzente, Change, Phases, Les Lettres Nouvelles, Trafik aj.), zčásti v tištěných periodikách domácího exilu (Svědectví, Listy, Obrys, Pater Noster aj.). Vedle časopisecky publikovaných článků, recenzí nebo ukázek poezie se jeho příspěvky dají najít také v zahraničních výtvarných monografiích, katalogích výstav a publikacích o surrealismu. V nově otevřeném publikačním prostoru po roce 1989 pak v relativně krátkém období sedmi let uveřejňuje své práce v domácím tisku. K jednomu z profilujících témat, jimž se věnuje soustavněji, patří problematika surrealismu a dějin levicové kulturní avantgardy. V době blížícího se stého výročí od vydání prvního manifestu surrealismu (1924) můžou být Nápravnickovy eseje příležitostí k oživení debaty o virulenci *moderních úsilí*, jejichž nezbytnou podmínkou z pohledu autora zůstává „*schopnost nadále adekvátně reagovat na neustále se komplikující situaci ducha*“. Surrealismus: minulost, nebo budoucnost?

Na to se pokouší odpovědět v řadě esejí a polemických glos, z nichž zejména obsáhlou esej publikovanou v příloze obtýdeníku Tvar,* lze pro její programaturně-teoretickou náplň považovat za příspěvek neopominutelného významu. Mezi zbylými vynikají eseje s tematikou dějin náboženství,** ale rovněž stati soustřeďující pozornost na oblast společenského života a praktické politiky. Což lze bezpochyby vztáhnout i na texty uveřejněné zde na stránkách 26–41. Právě tento rozměr autorových úvah si klade za cíl přiblížit následující stat. Valná část Nápravníkovra esejisticko-kritického díla napsaného po roce 1989, bez níž by profil tohoto publicisty, esejisty a teoretika surrealismu nebyl rozhodně úplný, zůstává pro širší publikum stále neznámá.

* Srv. M. Nápravník, „Co je surrealismus?“, Tvar, č. 27–28, 1993, ročník 4, s. 1–4 přílohy.

** To jest oblasti, jež se po přesídlení do Spolkové republiky Německo mění po čase v hlavní linii jeho badatelských aktivit. Tuto stopu zde nebudeme rozvíjet, nicméně je vhodné alespoň stručně upřesnit obecnou povahu tohoto závazku, a to slovy samotného autora: „Nikdy jsem se nechtěl stát kritikem náboženství ani nábožumžství. Nuže, autentickým kritikem náboženství byl už Marxem oceněný filozof Feuerbach a ve 20. století nám dobře známý pan Deschner. Opisovat ty dva by mi bylo hanba. Mezitím jsem objevil něco úplně jiného: totiž to, že žádné náboženství jako samostatná filozofická entita neexistuje, protože vždy jde o specifickou formu mocenské ideologie. V takto definovaném ideologickém rámci jsem pak mohl kterékoliv používat jako jeden z analytických objektů dějin.“ M. Nápravník, osobní sdělení, 9. 10. 2017.

Když se v průběhu roku 1989 v zemích východní a střední Evropy nečekaně zhroutl řada systémů označovaných za socialistické (ve skutečnosti, jak nepřestává argumentovat autor této knihy, variant *pravicově radikálního typu dik-tatury*), mizí s pádem „železné opony“ mimo jiné i cen-zurní bariéra. Na jedné straně se situace výrazně mění k lepšímu, svobodomyšlný duch se už nemusí potýkat s omezeností normalizačního režimu a jeho vyprázdňe-nými rituály. Na straně druhé začíná být brzy zřejmé, že se nově nalezený klíč demokratického zřízení, spjatý s masivními nadějemi, mění v hrubou karikaturu před-kládaného smyslu. Po celonárodní rezistenci vůči demon-straci brachiální síly a dané politické „realitě“ se sdílená jednota – obdobně jako po roce 1968 – pomalu rozměl-ňuje. Po příčkách vlivu začínají pohotově a téměř nepo-zorovaně stoupat představitelé „establishmentu“, spojení se státní správou, justicí a ekonomickými institucemi mi-nulého režimu.

Nápravník má jako emigrant od domácího dění příliš velký odstup, než aby se bez výhrad ztotožňoval s před-stavami těch, kdo spravují veřejné záležitosti, o specificky české cestě k demokracii a tržnímu hospodářství. Je na-opak mezi prvními, kdo neváhají připomenout, že existuje mnohem více vážných překážek, včetně některých, které se můžou v budoucnu ukázat jako nepřekonatelné. „Epo-chální přelom“ roku 1989 se mu jeví jako jeden z mnoha

návratů k pohádkovému vyprávění liberalismu, slibujícímu transparentní, spravedlivější a humánní uspořádání společnosti, v níž takzvaně „*ovce budou snídat s vlky, aniž by byly roztrhány*“.

Sinistrofobie a nekritické zbožňování pravice, kterého jsme dnes svědky v posttotalitních zemích východní Evropy, je samozřejmě pouze extrémním vychýlením psychologického kyvadla reagujícího na fatální iluzi vyrůstající z mylného přesvědčení, že toto teritorium bylo donedávna ovládáno levicí a že antipodní pravicová politika je automaticky zárukou demokracie. Toto vychýlení, jakkoliv dočasné, se v mnoha ohledech přenáší ovšem jako psychická epidemie na západ a tak mezinárodnímu kapitálu neobyčejně prospívá: zatímco je v ekonomii a politice vše kromě ortodoxně pravicového snažení proklínáno do horoucích pekel, může kapitál upevňovat své pozice, devastovat sociální zřízení, pauperizovat velkou část populace a hromadit zisky. Dezinformovaný a neinformovaný postkomunistický občan, žijící navíc v poměrech navýsost atypických, nechápe, že to, od čeho se osvobodil, nemělo se socialismem společného nic jiného než zneužitou etiketu. Nechápe, že tento systém ve skutečnosti nebyl než formou radikálně pravicové vlády, tj. mocenským monopolem nepatrné oligarchické skupiny, jež ve svých rukou soustřeďovala bez sebemenší občanské kontroly veškerou ekonomickou, politickou, vojenskou, policejní a jurisdikční moc.

Takovou vládu nemůže žádný zasvěcený a seriózní politolog nazývat socialismem. [...] Než to dezinformovaný občan pochopí, než se zbaví závoje minulých pokolení, závoje, který mu dodnes nedovoluje jasně prohlédnout někdejší komunistickou demagogii, doba pokročí. Apologeti kapitalismu mu zmatek, jež v něm zaseli komunisté, nevyjasní. Naopak ho v něm budou utvrzovat, protože jim je neobyčejně vhod.*

Jestliže je jeho pozice vysloveně angažovaná, osobně zaujatá, má současně nadání angažovat čtenáře, vzbudit odezvu. Nevede jen polemiku se společenskou skutečností, píše o vlastní existenciální zkušenosti historických roztržek a totalitarismů, o kterých se věřilo, že patří nenávratně minulosti, a které opět vrhají znepokojivé stíny. V dané souvislosti se hodí připomenout autorův výrok, že celý jeho život permanentně přerušovaly politické převraty, po nichž byl nucen začínat vždy znovu od nuly.

Věcně založená publicistika trvající na tom, aby věci byly pojmenovány pravým jménem, jež se druzí se schopností zhuštěného způsobu vyjadřování, působí v kontrastu s euforickými frázemi o nově nabyté „svobodě“ téměř nepatřičně. Jako osvěžující závan chladné rozvahy tam, kde se zatím přejímají dobově zúžená hlediska. Jeví se být současně nepřímou polemikou se stylovými zvyklostmi

* Týž, „Německá lekce“, Tvar, č. 29-30, 1993, s. 10.

žurnalistické oblasti a tradicí tuzemského sentimentalismu.* To vše by mohlo vyznít hluše, kdyby látka nebyla čerpána z přítomných rozporů a příhodně exponována. Volí tudíž kolizní témata.**

Pokud zůstaly tyto stati trvaleji nepovšimnuty, nebo dokonce na dně příhrádky pisatelova stolu, nebylo tomu tak proto, že by ve své době neměly co říci. Naopak. Již zběžná četba Nápravníkových analýz politicko-společenského

* Začátkem devadesátých let píše Milan Nápravník někdejšímu literárnímu soupeřnickovi z redakčního okruhu časopisu Tvář: „Nebudu Vám zapírat, že jak středeční beseda, tak i po ní následující sobotní televizní pořad Netopýr ve mně zanechaly hluboký a tísnivý pocit. Debatéři středeční schůzky, které nechci rozhodně paušálně posuzovat, protože mezi nimi byli někteří, jak se mi zdálo, kteří mají schopnost diferencovaně myslet a cítit podobně jako Vy, jsou většinou zatíženi jednak stářím, jednak jakousi slovanskou letargií. Jejich zjevné zalíbení v debatách, jež vedou odnikud nikam, a nedostatečná schopnost realistického myšlení, a hlavně jejich zcela evidentně nedostatečná akceschopnost je to, co je pro Vás ve Vaší situaci činí bohužel více méně nepoužitelnými. [...] Přijal jste kandidaturu na prezidenta, v této chvíli ještě nevím, zda budete zvolen, anebo zesměšněn. [...] Teoreticky se každá zprostředkovaná demokracie může zvrátit svým imanentním vývojem v totalitní systém. Není vyloučeno, že se to stane reálným problémem příštího století. [...] Budete-li nyní jen loajálním vývěsním štítem, reprezentantem závislým na lidech a tendencích, s nimiž v podstatě nesouhlasíte, možná, že si budete muset jednoho dne položit otázku, proč jste vlastně všechna ta rizika, příkoří, teror, ponižování a ohrožení podstoupil.“ Dopis M. Nápravníka V. Havlovi, 16. 12. 1992, archiv M. Nápravníka.
** Kupříkladu jedno z rozsáhlého seriálu událostí, jimiž se černá kronika českého tisku v devadesátých letech začíná plnit se zlověstně

vývoje prozrazuje, že si uchovávají platnost i v delší časové perspektivě. Sledujeme-li podrobněji dobovou publicistiku, v níž se zatím jen zdráhavě uplatňovala společenská kritika, zdá se být toto tvrzení průkazně ověřeno. Za změněného kontextu společensko-politických vztahů, nesoucím s sebou příliš mnoho neznámých, představovaly kritické pohledy zvenčí potřebnou, avšak po výtce oslyšenou protiváhu k názorům měnící se doby. Nápravníkova nepřijemná pojmenovávací důslednost se navíc v popřevratových Čechách nevyjímá dobře. Její tón, pramálo se ohlížející na místní kámošský kodex, ho brzy pasuje do role kverulanta, vměšujícího se nepřipustně do hladkého běhu domácích záležitostí. Zejména nepřehlédnutelnou schopností předvídat, exponovat v předstihu dosud latentní záludnosti vývoje, jako by svými formulacemi už nastínil povahu příštích změn. V první řadě vystřízlivění, jež má být přímo úměrné velikosti iluzí, sdílených zatím žádné pochybnosti si nepřipouštějící většinou. V tomto společenském tyglíku se sice čas od času odbývají příslovečné bouře ve sklenici vody, dobře však rozumíme autorově koncentraci

rychlou kadencí. V Praze je na sklonku roku 1992 spáchán pokus o atentát na předsedu Komunistické strany Čech a Moravy. Na základě vykonstruovaných důkazů je zatčen a obviněn student druhého ročníku Filozofické fakulty UK, stoupenec anarchismu Petr Wohlmut. Nápravník nepokládá jedno ani druhé za projev náhody a věnuje genezi případu obšírný rozklad. Srv. k tomu M. Nápravník, „Hanba demokracie“, Tvar, č. 43–44, 1993, s. 14–15.

na různec stereotypů, žvavosti a předstírání, přetrvávajícímu i navzdory právě ohlášenému „konci dějin“.

Jestliže by chtěl soudobý sociolog studovat rozklad pozdního stadia buržoazní společnosti, nenajde ho v čistší formě než právě v byzantské totalitní společnosti dvacátého století, ve společnosti svou podstatou buržoazní a formou totalitní, která se v rámci své vlastní infantility, nezodpovědnosti i vyčůranosti bezstarostně a drze nazývala „socialistickou“.*

Nápravník sleduje nesnadno postižitelnou sféru etablovaných způsobů myšlení, naučených praktik a jazykových konvencí z pozice emigranta, který se po dvaceti letech navrácí do vlasti.** Je nasnadě, že přitom naráží na změny,

* Týž, „Posun“, Literární noviny, č. 8, 1996, s. 12.

** Ještě v polovině osmdesátých let vítá každou, byť sebepodružnější informaci o událostech v tehdejší Československu. V jednom z dopisů vzkazuje pražskému příteli: „Chtěl bych Ti říct, že mám o situaci v dnešní Praze asi takovou představu jako o situaci v Montevideu, kde jsem nikdy nebyl. Protože jsem měl příležitost vystřídat ve svém životě pár zemí, vím lépe než kdo jiný, že je jinde, ale i v nejbližším sousedství, které ani není odděleno všelijakými oponami, všechno úplně jinak. Naučil jsem se v té věci být velmi opatrný, pokud jde o vlastní úsudek a představivost. Proto Ti budu vděčný za jakýkoliv poukaz, poučení anebo jen náznak. Zatím mám vulgární pocit, že je všechno otázka peněz. Téměř všechno se dá koupit na všech březích všech pozemských řek.“ Dopis M. Nápravníka V. Effenbergerovi, 24. 5. 1986, archiv M. Nápravníka.

jež v sotva postřehnutelných posunech prodělalo obecné vědomí v uplynulém období a které je – byť jen v základních rysech a jen přibližnými pojmy – obtížné popsat. Přesto znějí jeho shrnutí přesvědčivě:

Nejčastěji zdůrazňovaný, protože nejvýraznější, je ovšem aspekt morální. Leží totiž na sociálním povrchu, tak říkajíc každému na očích, ale jeho kritika, jakkoliv se zdá být mnohdy kasuisticky výmluvná, nepostihuje zcela jistě podstatu problému. Nejde tu totiž primárně o problém etický anebo o problém té či oné morální konvence společnosti, o problém formy chování, kterou lze opřít o ta či ona filozofická kritéria, ale které se lze koneckonců vždy nějak naučit. Chování samo je pouze projevem, a nikoliv příčinou problému. Podstatným faktorem jsou tu zajisté psychologické změny společenského vědomí, jež by bylo snad možné označit za mentální regresi.*

Tím spíše, že spolu s metaforickým „posunem“ v kolektivní mentalitě se o slovo hlásí staronová tendence vysvětlovat skutečnost doktrínou, lákavou klamnou jasností svých pouček a zjednodušujících návodů. Nápravník nechápe retardující účinek padesáti let totalitarismu „jen“ v lokálních rozměrech, jako jeden z příznačných rysů českých polistopadových poměrů, nýbrž v širších kulturních

* M. Nápravník, „Posun“, Literární noviny, č. 8, 1996, s. 12.

a civilizačních souvislostech. Vnímá jej jako historický posun ke zlomu civilizačního vývoje, jehož je na sklonku 20. století svědkem.

Naši dědové a otcové levice znetvořili až k ultrapravicovému systému vlády monopolní oligarchie a my jsme jim v tom neuměli zabránit. Osud Pražského jara byl zlomový: poslední naděje nejenom mé generace, ale celé levice založené na úctě ke svobodě, rozumu a spravedlnosti, definitivně zemřela v srpnu 1968 v Praze. Ultrakonzervativní stalinistická pravice připravila přistávací plochu následné pravici neokonzervativní a neoliberální.

[...]

Místo vyklizené levicí obsazují už plesnivá strašidla starých náboženství. Řinčí se dávno zrezivělými šavlemi antických pitomostí, mluví se o svatých válkách a o nevyhnutelné srážce kultur. Nikoliv neprávem, jak se domnívají už jen z čirého zoufalství oponenti tohoto tragického vidění světa. Důvod je uložen zjevně mnohem hlouběji, než kam dosahují jen politické sondy.*

Tržně-liberální model se v Československu raných devadesátých let prezentuje jako dovoz vzácného zboží s exotickou vinětou. Otevírá definitivně brány dříve valutové, nyní jinými superlativy označené ciziny. Zatímco je přijímán jako model,

* Týž, rkp. poznámky, květen 2008.

jenž stvrdil svoji nespornou převahu nad modelem státně-sociálním, mizí ze scény jeden z elementárních principů minulé orientace. Ještě dříve, než se stane *socialismus* trestající metlou, s níž lze libovolně potírat názorové oponenty, bude zapotřebí, aby byl obsahově rozmělněn, ideologicky substitován. Sám pojem se stává opět slovem špatného zvuku, na němž ulpěla hanlivá pověst, což na pohled kontrastuje s jeho včerejším inflačním oběhem. Stojí za zmínku, že na konci osmdesátých a na počátku let devadesátých je podmíněně akceptována jeho nezměněná pozice; zdůrazňuje se výlučně sémantická očista pojmu, jenž byl zglajchšaltován praxí minulých politických garnitur. Tato chvilková ideová proluka se pro autora stává pobídkou k podrobnějšímu rozboru:

Václav Havel nám nedávno navrhl, abychom se až na další vzdali slova „socialismus“, protože je toto slovo přetíženo negativními obsahy a bylo příliš dlouho zneužíváno, než aby je bylo ještě možné chápat v jiných než negativních souvislostech. Vím, proč to Havel říká: je to velmi rozumné. Chce, aby nebylo strážlivé uvažování, o němž ví, že ho máme teď zapotřebí víc, než je našim temperamentům milé, znemožněno erupcemi emocí tam, kde toho není vlastně snad ani zapotřebí. Takticky je jeho argumentace asi správná. Ale je tato taktika, přes své zřetelné momentální výhody, i ve svých perspektivních důsledcích neškodná?

U třídní společnosti, to je u takového společenského systému, v němž existuje třída ovládající a třída

ovládaných (a všechny možné mezitřídy těch, kdo jsou ovládáni ovládanými) a v němž jsou svoboda a moc *velmi* nerovnoměrně a ke kreativním schopnostem lidí inadekvátně rozděleny, můžeme, ať se nachází v kterémkoliv stádiu anebo variantě svého vývoje, např. v té parlamentárně-demokratické anebo v té stalinisticko-fašistické, dost přesně říct, která z forem této společnosti je pro nás výhodnější a která je nevýhodnější, která je pro většinu z nás snesitelnější a která je zcela nepřijatelná. Kdo však při takovém srovnání zapomene, že dějiny nejsou statická divadelní dekorace, před níž se odbývá jisté drama anebo jistá fraška, nýbrž že jsou dialektickým procesem, ten snadno podlehne statickým a proto falešným dojmům. Neboť jestliže se dnes fašistická forma třídní společnosti v Sovětském svazu začíná rozkládat a formovat se snad v parlamentárně demokratickou, může se jinde na světě parlamentárně demokratická forma už zase rozkládat akcelerující koncentrací moci a tendovat k tomu stát se fašistickou.

To všechno a mnohé navíc „oběti socialismu“ zatím ještě nevědí anebo ani vědět nechtějí; není to jejich problém. Ale obestřeme-li slovo „socialismus“ dobrovolným tabu a dohodneme se na tom, že o něm nebudeme raději mluvit, protože zbytečně jitrí myslí, pak se nám může stát, že fašistická forma třídní společnosti, která se neprávem označuje za socialistickou, bude vystřídána jinou fašistickou formou, která si bude stejně neprávem říkat třeba křesťanská anebo svobodně demokratická. [...]

Jsou mezi námi defétisté, kteří se odmítají ohlížet na to, co leží za horizontem a mimo perspektivu jejich momentálního života. Ale jsou jiní, kteří nemohou jinak než myslet nejenom na to, *co právě je*, ale také na to, *co se stává a děje*. Jestliže se někdo domnívá, že je třeba exkomunikovat slovo „socialismus“ z našeho jazyka, má k tomu jistě své důvody, ale pochybuji, že jsou dobré. Má-li naopak někdo potřebu toto slovo reflektovat anebo se k němu i přiznat, myslím si, že není vyloučeno, že to dělá i za ty, kdo takovou reflexi dnes ještě odmítají, aby později zjistili, že by jí měli přece jen zapotřebí. Možná že to však zjistí až ve chvíli, kdy nedostatek předcházející reflexe vedl k takovým důsledkům, že bude na všechny úvahy zase už jednou pozdě.*

Vše zapadá do širšího obratu, v němž se včerejší příkaznický systém *strany a vlády* aktuálně směňuje za starší, době přiměřenější restaurační ideologii. Je možné souhlasit s názorem, že podobně jako nejde zaúčtovat pod „náklady“ proklamovaného společenského zlomu vymizení socialistických idejí a tak je bagatelizovat, nejde tím spíše oslavovat ani poslední civilizační verzi jako příběh úspěchu. Nápravník je tu ovšem čímkoliv jiným než laudátorem vizí a ideologických doktrín utopického socialismu 19. století nebo specifických případů realizace socialistických

* Týž, „Otrávená řeka“, *Obrys / čtvrtletník nezávislé české a slovenské kultury*, č. 4, 1989, s. 30–31.

ideálů ve století následujícím. Autor eseje „Odvrácená strana“ míří přímočaře k dřeni, když připomíná:

Socialistické ideje měly už ve svých počátcích narušený vztah ke svobodě člověka, o svobodě vědomí a svědomí ani nemluvě, za niž nabízely kvazireligiózní, eschatologické koncepce budoucnosti jako sekularizovaného ráje na zemi, jako společenského uspořádání, v němž budou všichni lidé šťastni podle jednoho vzoru. O tom, že se tu jednalo o repliky křesťanského iluzionismu, nelze mít ani v nejmenším pochyb. [...] Socialismus koncipovaný jako jednoduchá výměna, kdy za paušální sociální jistoty a bezpečí je třeba zaplatit paušálně osobní svobodou jednotlivců, byl ve dvacátém století důsledkem primitivního, vulgárního chápání socialismu, který v okamžiku své realizace už nebyl a nemohl být socialismem, ale systémem nadvlády nové oligarchie nad zbytkem společnosti. Takové chápání by mělo být pro levici už konečně jednou zcela nepřijatelné. Svoboda člověka, a v další dimenzi svoboda lidského ducha, a v další svoboda veškerého života, jenž je součástí světa, v němž existuje člověk, musí být pro levicové určení normou naprosto primární. Teprve po něm přicházejí složitější, sekundární normy, na příklad norma sociálního zabezpečení, rozdělování majetku a privilegií. Příroda není rovnostářská, rozděluje schopnosti, inteligenci a instinkty nerovnoměrně, a lidé by si měli proto být rovni pouze před zákonem, nikoliv

s ohledem na společenský význam svých schopností a zásluh. Utopickými socialisty předpokládaná uniformita oděvu a chování, radostí a uspokojení je obludná hloupost, produkovaná inteligentními lidmi, kteří ji pokládali za objevnou.*

Pro autora je déle než čtvrt století trvajícím procesem výrazem politického chátrání, ale současně také polem připraveným pro zkaženou setbu. Málo vyhraněný systém demokracie se mu v rámci soudobé euroamerické civilizace jeví být spíše vhodným výrazem pro dobu, která dosud nerozhodla o konečné podobě svého konce. Otázka se postupem času rozšířila: Nápravník-esejista identifikuje rychle postupující proces liberalizace a deregulace pod neoliberální kuratelou nejen jako prostředek urychleného přerozdělování společenských statků zdola nahoru, ale především jako mocenskou strategii, sloužící k přeměně a stabilizaci systému demokracie na systém „dědičné“ plutokracie.

Naše země měla smůlu, že byla zbavena totalitarismu ve chvíli, kdy zatroubil nejreakčnější mezinárodní kapitál – pádem Sovětského svazu zbavený v západním veřejném mínění i formální konkurence – k útoku nejenom na sociální stát, ale na demokracii vůbec. Zpočátku jsem se domníval, že půjde jen o restauraci kapitalismu. To samo bylo dost smutné, protože teoreticky si bylo

* Týž, „Odvrácená strana“, rkp., 1997.

možné představit, že po pádu tzv. komunismu může být na čistém stole založen zcela nový společenský systém, který bude zbaven alespoň nejhrubších dědičných chyb západní „demokracie“. Nyní je však už i posledního optimistovi zřejmé, že nejde ani o restauraci, ale o brutální kontrarevoluci, která je rozhodnuta vrátit společenský vývoj někam do 19. století.*

Stejně jako se v době svého mládí vzdaluje z vymezeného prostoru generálně šířeného účelového optimismu, nedsílí ani iluze majoritní společnosti po roce 1989. Jestliže se vzdor všemu očekávání sny o demokracii nenaplnily, bylo tomu tak z pohledu pisatele proto, že pro vznik autentické demokracie nejsou v soudobém civilizačním rámci vytvořeny základní předpoklady.

Tam, kde existují vlivné lobby, neexistuje demokracie. Jestliže připustíme systém, který dává lidem právo hromadit neomezeně majetek a bohatství vysoko nad poměry jednoho člověka, nemůžeme současně hovořit o demokratickém systému. To všechno jsou antidemokratické principy, které ovšem v takzvané demokracii hladce fungují.

[...]

Lapidárně řečeno: tzv. „demokracie“ je jednosměrnou ulicí. Lid nerozhoduje o osudu privilegované menšiny,

* Týž, rkp. poznámky, březen 2005.

ale ta naopak téměř neomezeně rozhoduje, a to začasté s cynickou suverenitou a kriminální energií, o osudu lidu. Proto je slovo „demokracie“ dnes pouze etiketou pro určitou, parlamentarismem zastřenou formu organizace a strategie ekonomické moci, a nikoliv označením skutečně demokratické praxe.*

Zmíněná solitérní názorová pozice autora může být zvýrazněna teprve až s jistým odstupem, s příchodem nových, stále narůstajících úkazů psychosociálního úpadku.** Ve svých esejistických sondách, obvykle přesahujících partikulární historicko-společenskou perspektivu, nachází paralely na významném stupni shody mezi soudobými ideovými tendencemi západního světa a opresivními společenskými a náboženskými modely minulých epoch. Vede

* Týž, „Bída demokracie“, rkp., 1992.

** Nikoliv bez příměsi hořké ironie konstatuje během volební kampaně na českého prezidenta v lednu 2013: „Kdo tam žije, musí se vzdát opravdu veškeré naděje. Tato generace to už neslepí a dvě následující také ne. Mezitím naši potomci prodají celou zemi na stojato. Po „konstantinovském daru“ církvi se už neobávají asi ničeho. Návrat tzv. Sudet bude stejná opereta. A zbytek inteligentních Honzů jen sedí doma za pecí a bezmocně očekává, že mu někdo při modlitbě hlavu urazí: „Sudkulatý, rystupyje, tujekára, tentoryje. Aby nám pánbu nebedal nebedal.“ Pamatuji se na studenty Karlovy Univerzity v roce 1948, kteří v noci skandovali na pražských ulicích: „Byli sme a budem, za Benešem pudem!“ A šli. Šli, kam je jako stádo ovcí nahnali bičem primitivního antikomunismu. A kam došli?“ M. Nápravník, osobní sdělení, leden 2013.

ho to k přesvědčení, že se sociální a politické dění dneška odbývá ve vleku „*mocné tradice útlaku*“. V ní, jak se domnívá, nejde zdaleka jen o rezidua novodobých totalitarismů, ale spíše o projev působení petrifikovaných fikcí mnohem staršího data. V nepublikované eseji „Bída demokracie“ k tomu uvádí:

Tak jak se mění doba, jak se perfektibilisuje lidská vynalézavost, mění se termíny, kostýmy a ceremoniály, zdokonalují se ideologická zdůvodnění, mění se stejně a především technika represe, která dosáhla v tomto století díky všeobecnému, tektonickému rozvoji vědy a techniky takového stupně dokonalosti, že se nám moderní totalitarismus, jenž této techniky vydatně zneužívá, jeví téměř jako nová kvalita, jako nový historický fenomén. Při tom ale zapomínáme, ať už z neznalosti dějin, či z neschopnosti jejich analytického chápání anebo ze všudypřítomné snahy eufemizovat minulost v hegelíánském smyslu jako cestu permanentního pokroku, dialektické cesty ke svobodě, neodarwinisticky dezinterpretovaném rozvoji lidské rasy, vzestupu k bodu Omega atd., ve smyslu, jenž vychází koneckonců tak či onak z křesťanského mýtu o zdokonalování člověka na jeho cestě k bohu, zapomínáme, že podstata věci se nemění po celá tisíciletí, že popisy fašismu jako vůle k moci i jako návody chování jsou uloženy už ve dva a půl tisíce let starých textech zakládajících evropskou civilizaci, v textech, na něž se tato civilizace

neustále a právem odvolává jako na své definitivní morální zdůvodnění.*

S postupem doby jako by se prohloubila pesimistická stránka jeho úvah, v nichž se v průběhu devadesátých let dá zaznamenat sílící rozměr skepse. Neznamená to, že by postrádaly protipól v podobě vyjádření pozitivních návrhů jiné hodnotové stupnice a perspektivy existence. Jeho vlastní představy z této doby nelze pochopit jen z toho, co bylo publikováno. Milan Nápravník ukončuje svůj dočasný pobyt v Čechách v roce 1997, poté co žil střídavě v Praze a v Kolíně nad Rýnem, a spolu s tím se uzavírá i jeho čím dál sporadičtější publikační činnost. Ve statích a soukromých poznámkách, které píše dál jen pro svou vlastní potřebu, beze snahy o zveřejnění, se pokouší předběžně formulovat představu politických a sociálních koncepcí budoucnosti. Má za to, že společenskovední studie neposkytují žádné robustní důkazy o možném obrazu příští společnosti. Stav globalizujícího se světa s jeho chmurnými výhledy do budoucna je naopak terénem, jehož chaotická nepřehlednost se prohloubila natolik, tolika způsoby a takovým tempem, že aktuální sondy mívají tendenci soustředit se spíše na technicko-mocenské aspekty dalšího vývoje, než aby se hlouběji analyticky zamýšlely nad historickými kořeny stávajících hrozeb. Zejména v této souvislosti představuje Nápravníkovu esejisticko-narativní pátrání

* Týž, „Bída demokracie“, rkp., 1992.

důležitý korektiv, nejen proto, že předpokládá *evoluci fašistického ducha*, jenž se podle jeho názoru opět prosazuje jako dominantní ideologie, ale i proto, že předkládá osobitý, symbolických příkras zbavený pohled na další směřování emancipačních idejí.

Socialistické teorie prozatím prokázaly, že předvídání společenského vývoje je nekonečně složitější problém než předvídání fyzikálních jevů. Jde totiž o tak komplikované struktury, spočívající na tolika známých i neznámých komponentách, že tyto komponenty nelze vyčíslit a tím méně poznat, a tím méně je v jejich vzájemných vztazích správně valorizovat, a proto uvést do souvislostí, jež by vedly k správné prognóze. Chyby soudobé civilizace nejsou podstatně jen ekonomické (třídní) povahy, jak se myslelo dříve. Jsou povahy psychologické, kulturně-historické, gnoseologické, komunikativní, a to ve stejné anebo významnější míře než ekonomické.

[...]

Hranice mezi autoritativním státem prusko-bavorského ražení (*míněno v 19. a na počátku 20. století – L. F.*) a fašistickým státem se prolínají. Od jednoho k druhému je z hlediska politické psychologie jen krok. Instituce každého monopolu industriálního státu mají vždy tendenci k přerůstání do státu fašistického. Stejně tak mezinárodní společenství průmyslových států. Toto přerůstání se děje pozvolna, udice omezování svobod je přitahována a uvolňována v disproporčních kvantech,

až v určitém okamžiku dojde ke kvalitativnímu skoku do fašistického zřízení.

Průmyslové a bankovní monopoly mají tendenci k odbourávání demokracie, protože princip konkurence je postupně nahrazován principem kartelového plánování a manipulace trhu.

Tak jak se kartely nejprve domlouvají na cenách, mohou koneckonců fúzovat v internacionální monopoly, pro něž je demokracie neziskovým zřízením. Diktátu spotřeby a výroby následuje diktát politického nevolnictví.

Civilizace se tak po určitém výkyvu mezi koncem 18. a koncem 20. století bude vracet do svých imanentních, tj. totalitních, fašistických struktur. Tomuto vývoji může učinit konec pouze ekologické selhání: selhání přírodní a psychické homeostázy existujícího lidstva. A tento objektivní vývoj musí provázet levice argumentativní prací (osvobozování ducha) tak, aby poukazem na kolaps civilizace zabránila kolapsu veškerých vymožeností svobody.

[...]

Soudobé levici může jít pouze o to, zmobilizovat společenské vědomí na relativně nízkém stupni této degenerace. Kdy a zda se jí to podaří nemůže být předmětem jejích úvah. O struktuře následné civilizace lze jen spekulovat, pravděpodobně neplodně. Předvídat budoucnost za dnešního stavu poznání nelze.*

* Týž, deníkové zápisy, červen 1991.

Ediční poznámka

Publikací se představuje výbor z autorových prací napsaných v rozmezí let 1971–2016. I přes značný časový a obsahový oblouk, pokrývající bezmála pět desetiletí, shrnuje soubor šestnácti statí a esejů nejtypičtější témata Nápravníkovy esejisticko-kritické činnosti.

Esej „Surrealistická stezka“ se dochovala v podobě souboru uloženého na USB-jednotce. Je jedním z četných autorových pokusů reflektovat minulé i přítomné postavení surrealismu. Ve vývoji určeném po roce 1989 nově neoliberalismem poukazuje na bulvarizaci a trivializaci emancipačních snah v nastupujícím „tržním prostředí“.

Nastíněnou linii doplňuje další ze shromážděných statí: „Triáda“, dochovaná v textovém souboru o rozsahu čtyř stran. Přináší vlastní autorovu definici tří substancionálních hodnot, spojených se surrealistickým myšlenkovým dědictvím.

Dvojdílnou esejí „Černá díra demokracie“ se otevírá kapitola sociálně-kritických tendencí Nápravníkových úvah. Oba texty se dochovaly v podobě vytištěných kopií o rozsahu sedmi a čtyř stran.

Komentářem k německému vydání knihy Briana Goodwina *Jak leopard změnil své skvrny* se Nápravník představuje rovněž jako recenzent-kritik, který sleduje nové poznatky a rozvoj myšlení v širokém spektru soudobé filozofie a vědy. Rukopis textu „O evoluci“ má podobu vytištěného dokumentu o rozsahu devíti stran. Stejně jako všechny předchozí práce pochází i tato stať z autorovy písemné pozůstalosti.

Z rozepsané úvahy s názvem „Evoluce a náboženství“ se v autorově archivu dochoval pouze úvodní fragment, který tiskneme podle kopie o rozsahu čtyř stran.

Recenzi Nápravníkovy knihy *Kassiber* (Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag, 1969) z pera F. Torberga s názvem „Verratz und verraten“ („Zrazení a podvedení“) uveřejnil časopis *Die Welt der Literatur* 24. prosince 1970 na straně 5. Autorovu písemnou reakci na kritiku jeho knihy tiskneme podle patrně jediného dochovaného strojopisného exempláře o rozsahu sedmi stran, jenž byl k výstřižku Torbergova časopiseckého článku přiložen. Nepodařilo se přitom ověřit, zda byla Nápravníková odpověď taky publikována, nebo jestli zůstala uchována jen v pracovním manuskriptu.* Překladatel-slavista a lektor nakladatelství

* Torbergova poznámka o „spanilé jízdě překladatelů“ a Nápravníková replika o rozkolu, který mezi nimi překlad knihy způsobil, si žádají odbočku: v půli šedesátých let je v Praze na večeru Nápravníkovy poezie náhodně přítomen německý psycholog Konrad Balder Schäuuffelen. Představení jej nadchne a seznámení s autorem přivede k myšlence, že by stálo za pokus přeložit některá čísla Nápravníkových rytmizovaných

Suhrkamp Peter Urban v dopise adresovaném autorovi nicméně píše: „Milý Milane, děkuji za zásilku – co ty na

próz do němčiny. Schüffelen se za pomoci své české ženy, Tamary Kafkové, pouští do překladu. Výsledkem je titul *Kassiber*, který v roce 1969 vychází v západoněmeckém nakladatelství Suhrkamp. Přestože se v tomto případě jedná o překladatelský tandem s osobním vztahem ke „svému“ autorovi, jehož dílo netlumočí z komerčních důvodů ani bez předchozí zkušenosti s překládáním (Tamara Kafková přeloží například část *Entretiens* Andrého Bretona nebo knihu klasika dětské literatury Marcela Aymého), ukáže se být expresivně rýmovaná próza pro manžele Schüffelenovy tvrdým oříškem. Ačkoliv jí věnují nemálo času a úsilí, poznamenává německé vydání *Motáku* – v případě Nápravnickových lyrických textů poprvé, ale nikoliv naposledy – místy nevyvážená úroveň jazykového přetlumočení („neblahý Balder“, komentuje německé vydání sarkastickou slovní hříčkou autorův přítel Josef Hiršal).

Fakt, že na rozdíl od češtiny disponuje němčina jiným potenciálem druhotných významů, kde i to nejpriléhavější synonymum rezonuje na odlišné emoční škále, činí Nápravnickovy texty vskutku obtížně přeložitelné. Básník se po létech k entuziastickému počínu manželů Schüffelenových v krátkém komentáři vrátí: „*Kdo přeloží smysl, nepřeloží rytmus, vnitřní rýmy, aliterace a slovní hry. Nepřeloží litanickou strukturu, která uvádí posluchače do transu. Příklad: česky můžete smysluplně říci třeba „naruby vruby“.* Vnitřní asonance dodává tomuto sousloví nejenom onomatopoeický půvab, ale i jistý humor. Zkuste si najít ve slovníku ta dvě slova v jakémkoliv cizím jazyce a posuďte, dala-li by se nějak podobně spojit třeba ve franštině anebo angličtině. To prostě nejde. Nejenom proto, že chybí fonetická příbuznost, čímž toto spojení ztrácí lyrický smysl. Uvádím právě toto sousloví, protože se mi kdysi podařilo je relativně kongeniálně přeložit do němčiny jako „*verkehrte Kerben*“, což doslova znamená „obrácené zářezy“. Zbyla trocha zvukomalebné příbuznosti, ale humor je pryč. Německý čtenář se proto možná ptá, proč autor takovou „neobratnost“ napsal. A takových a jiných dalších problémů jsou v mých litanických textech tisíce. Nejméně tři na každé řádce.“

to? Ten článek je skandální, a odsoudil se už sám, ale přesto by nebylo marné, kdybys mu k tomu leccos řekl. Onomu panu Torbergovi! (Jak můžou někoho takového nazývat v Deutsche Welle „prominentním kritikem“? Jasně, dobře ho známe, víme už co je zač...) Pošli mi tedy svůj text, při formulování ti samozřejmě rád pomohu, ale nemyslím si, že by bylo správné, kdybych do toho – jako tehdejší redaktor knihy – zasahoval.*

Německy psaná úvaha „Bažiny ducha“, věnovaná tzv. angažované literatuře a umění, byla určena pro rozhlasové vysílání stanice Westdeutschen Rundfunk. Stať se dochovala v autorově strojopisu o rozsahu devíti stran.

Z příležitostných textů byl do publikace zahrnut „Úvodní proslav k výstavě Imagination“. – Mezinárodní výstava „Imagination 78“ s účastí více než 70 tvůrců z 22 zemí se konala v měsících srpnu až říjnu roku 1978 v Muzeu umění města Bochumi. Na organizačně náročné přípravě expozice Milan Nápravník spolupracuje s německým žurnalistou Heribertem Beckerem a ředitelem bochumské galerie Peterem Spielmannem. Nepodílí se na ní jen v úloze organizátora, autora úvodního proslavu nebo jednoho z vystavujících; je současně spolupořadatelem katalogu výstavy, kde publikuje samostatnou studii, jakož i redaktorem zvláštního čísla věstníku muzea *Bokult*, věnovaného výstavě.

* Dopis P. Urbana M. Nápravníkovi, 14. 1. 1971, archiv M. Nápravníka (překl. R. Tejkal).

Stať „Alle macht der Imagination!“ („Všechnu moc imaginaci!“) se dochovala v podobě strojopisného opisu o rozsahu šesti stran. Není známo, pro jakou příležitost byla vyhotovena ani zda byla později časopisecky publikována.

Krátká stať „Zum hundertsten Geburtstag von Benjamin Péret“ („Ke stému výročí narození Benjaminu Péretu“) představuje záznam jedné z četných manifestací fenoménu „objektivní náhody“ („*hasard objectif*“), s nímž býval během svého života autor opakovaně konfrontován. Soustavné za- ujetí, jež choval k osobě a dílu francouzského surrealisty, obráží také obsáhlá esej, původně nazvaná „Nachdenken über Benjamin Pérets Gedichtband *Ich esse nicht von ihrem Brot*“ („Přemítání nad básnickou sbírkou Benjaminu Péreta *Tenhle chleba nežeru*“). Součástí titulu *Ich esse nicht von diesem Brot*, který v roce 2010 vyšel u berlínského nakladatelství Karin Kramer Verlag, byla anketa uspořádaná editorem a překladatelem svazku, do níž mimo Milana Nápravníka dále přispěli José Pierre, Claude Courtot, Laurens Vancrevel, Guy Prévan, Franklin Rosemont, Rik Lina, Jean-Michel Goutier, Alain-Pierre Pillet, Jean-Louis Clément, Hervé Delabarre, Jean-Clarence Lambert, Alain Joubert, André Blavier, Guy Cabanel, Arturo Schwarz, Robert Lagarde, Michael Richardson, Bernd Straub-Molitor, Adolf Endler, Her de Vries, Jürgen Brôcan a Richard Anders. Shodně jako u dřívější stati „Bažiny ducha“ (1975) se také vyžádaný anketní příspěvek stal pro autora příležitostí k zevrubné polemice s kánonem tzv. angažovaného umění. Jeho odpověď je v knize otištěna na stránkách 157–169.

Oběma svrchu uvedenými pracemi se zároveň prezentuje jako dlouholetý člen Sdružení přátel Benjamina Péreta (*Associaton des amis de Benjamin Péret*). Rozšířena o zasvěcenou předmluvu tajemníka sdružení Gérarda Rocheho, vychází francouzská verze titulu v témže roce také v pařížském nakladatelství Éditions Syllepse (*Je ne mange pas de ce pain-là*, H. Becker: Éd., Paris: Editions Syllepse, 2010). Autorův příspěvek je zde publikován na stránkách 134–147.

Abychom více přiblížili předmět diskutovaných výhrad, rozvinutých a zformovaných v Nápravníkově eseji, uvedme, co v případě Péretova polemického básnického počinu tvořilo konkrétní okolnosti jeho vzniku: „Básnická kniha *Tenhle chleba nežeru* (*Je ne mange pas de ce pain-là*) vyšla v roce 1936 v pařížském nakladatelství Éditions surréalistes a součástí jejího exkluzivního vydání byl i lept Maxe Ernsta. Stejně jako naprostá většina sbírek Benjamina Péreta nepřesáhl náklad dvě stě padesát výtisků. Dílo bylo i vzhledem ke své důvěrné povaze jen zřídka reeditováno. A přesto ohlas této útlé sbírky, démonická pověst, která ji provázela, skandál, který vyvolala a nepochybně stále vyvolává, nesouvisí s jejím nízkým nákladem. Z osmadvaceti básní, které knihu tvoří, jich jedenáct vyšlo v *Révolution surréaliste* v letech 1926–1929, tři v *Le Surréalisme au service de la Révolution* v letech 1930–1933. Jedna báseň, „Kardinál Mercier je mrtev“, vyšla v roce 1926 v časopise *Clarté*. Zbylé básně byly napsány pro samotnou sbírku, která je výrazná svým tónem a stylem, velmi odlišným od předchozích knih, zejména od sbírky *Za otýpkami*

dříví (De derrière les fagots), která vyšla o dva roky dříve, a především pak ve srovnání s *Vysokou hrou* (Grand jeu, 1928). V této útlé, výbušné sbírce dává Benjamin Péret průchod svému hněvu a se vzácnou prudkostí používá in-vektivy, urážky či pomluvy. Přepjatost obrazů, brutalita výroků namířených proti duchovenstvu, policii, armádě a politikům neznají žádné meze, žádné brzdy. Zdá se, že nic nezastaví jeho ničivý, do běla rozpálený hněv. Nelze se ubránit srovnání násilí ve sbírce *Tenhle chleba nežeru* s proslulou fotografií, která vyšla v *Révolution surréaliste* (prosinec 1926) s popiskem: „Náš spolupracovník Benjamin Péret uráží kněze“. Zdá se, že hněv a rozhořčení jsou jedinou motivací k sebrání těchto roztroušených textů, jež souvisejí s okolnostmi a násilím oplývajícím politickým kontextem konce dvacátých a počátku třicátých let, obdobím sociálních nepokojů, třídních konfliktů, revolucí a vze-stupu nacionalismu.“*

Gérard Roche dále doplňuje: „Péret je mimořádně citlivý na vše, co zavání lží, tmářstvím, na vše, co dusí ducha a ohrožuje svobodu. Nepřipadá v úvahu, že by zůstal nečinný nebo rozjímal se založenýma rukama, cítí nutnost se bezodkladně zapojit: je iniciátorem, je bojovníkem. Jak zdůrazňují přední Péretovi vykladači: *Tenhle chleba nežeru* zaujímá v básnické tvorbě, která čerpá inspiraci ze zdrojů nejsvobodnějšího a nejméně kontrolovaného automatismu,

* G. Roche, „Présentation“, in: B. Péret, *Je ne mange pas de ce pain-là*, H. Becker: Éd., Paris: Editions Syllepse, 2010, s. 7–8 (překl. P. Janus).

zvláštní místo. (...) Právě Péret dotáhl ze všech surrealistů nejdále věrnost „ústům stínu“, onomu vnitřnímu hlasu, který se ozývá v *Magnetických polích* a který surrealismus zakládá. Péret tuto věrnost a nesmiřitelnost kategoricky formuloval ve své knize *Hanba básníků* (Déshonneur des poètes), napsané v Mexiku v roce 1945.“*

Stať „Archetypy Richarda Oelzeho“ se poprvé objevila v roce 1977 v lednovém vydání italského čtvrtletníku pro fantazijní umění Terzo Occhio („L'archetipo nelle giuste sfere di Oelze“), kde byla na stránkách 12–15 publikována dvojjazyčně (současně italsky i německy). – Richard Oelze patřil, vedle svých současníků Woldemara Winklera a Maxe Ernsta, k německým výtvarným tvůrcům, s nimiž Milana Nápravníka pojila vzájemná myšlenková i názorová blízkost. Přesídlením do Spolkové republiky Německo se mu naskytla možnost poznat R. Oelzeho osobně. Návštěva malíře na jeho venkovské usedlosti v obci Gut Posteholz, kam byl v sedmdesátých letech pozván, a především Oelzeho vzpomínky na existenčně nesnadné období pobytu v umělecké kolonii Worpswede, v něm zanechaly trvalý dojem. V roce 1987 se Nápravník účastnil příprav Oelzeho velké retrospektivní výstavy v berlínské Akademii umění a spolupodílel se na vydání malířovy monografie (*Richard Oelze, 1900–1980: Gemälde und Zeichnungen*, Berlin: Nicolaische Verlagsbuch, W. Schmied: Hrsg., 1987), do které přispěl svou básní „Das Nest der Dunkelheit“ („Hnízdo tmy“), dedikovanou malíři.

* Tamtéž, s. 9.

Stat' „K německému vydání *Zpěvů Maldororových*“ přetiskujeme z fotokopie strojopisu o rozsahu pěti stran. Komentář k historicky třetímu německému vydání této knihy (C. de Lautréamont, *Die Gesänge des Maldoror*, München: Rogner & Bernhard, 1976) byl s největší pravděpodobností určen pro vysílání rozhlasové stanice Deutsche Welle. Lze ho číst jako poctu „prokletému“ básníkovi i jeho proskribovanému textu. Vzácný exemplář českého vydání jmenované knihy schraňoval M. Nápravník už od středoškolských studií. Společně s integrálními surrealisty B. Péretem a R. Oelzem řadí autor také I.-L. Ducasseho mezi osobnosti, u nichž si nejvíce cenil celkového postoje ke světu. O tom, jak velice se povaha Lautréamontova textu dotýká dobových společenských souvislostí, se zmiňuje na vysvětlenou zase jinde: „Odpůrcům se netleská! Víme, jak skončil kniže básníků Lautréamont. Jeho převratné básnické dílo *Chants de Maldoror* mu slíbil po dlouhém hledání vydat malý, obskurní pařížský nakladatel Lacroix, jenž však požadoval autorův podíl na nákladech a nakonec, když mu nemajetný autor první třetinu nákladu už zaplatil, se zalekl nátlaku justice a vytištěnou knihu nevydal. Později byl celý náklad prodán do Belgie, kde kniha konečně vyšla roku 1879, čtyři roky po Lautréamontově smrti. Vydání nezbudilo žádnou pozornost. Tak determinuje „svobodu“ básníka a básnického díla pragmatický liberalismus. První české vydání *Zpěvů Maldororových* v překladu Jindřicha Hořejšího a Karla Teiga (1929) bylo na příkaz tehdejšího brněnského prokurátora zabaveno

a zničeno. Zachoval se jen asi tucet autorských výtisků v majetku obou překladatelů. Kam se všechny poděly, ví asi jen děd Vševěd. Jeden z nich jsem dostal začátkem padesátých let darem a jsem přesvědčen, že je to nejadekvátnější překlad této knihy, která vyšla později v překladech ani zdaleka ne tak sugestivních.“*

Závěrečná esej svazku „O tom a ještě s pohledem do dálky“ patří spolu s básnickou skladbou „Dům dýmu“ k rozměrnějším rukopisným celkům z posledních let autorova života. Z několika dochovaných variant eseje, které autor opatřil mírně pozměněnými názvy („O tom a ještě o kus dál...“, „O tom a ještě o kus navíc...“) jsme – s výjimkou drobných odchylek, kdy bylo v případě některých krátkých pasáží či jednotlivých vět, především v úvodní části textu, přihlédnuto rovněž k předešlým verzím – dali přednost poslední z nich, opatřené datací 27. listopadu 2013.

Úvodní čtyřverší pochází z cestovního deníku, který si Milan Nápravník vedl během cesty po africkém kontinentu v červnu 1991. Obsahuje záznamy nejrůznější povahy: vedle denních zápisů vztahujících se k cestě a místům pobytu, případně množství a typu spotřebovaného fotomateriálu ap., v něm lze číst také krátké náčrty básní nebo komplexnějších teoretických úvah. Rukopis deníku má podobu vázaného nestránkovaného sešitu typu Cambridge, formátu 17×21,5 cm, o rozsahu 192 listů.

* M. Nápravník, rkp. vzpomínky, 2013.

Ediční zásahy byly vedeny snahou zachovat v maximální míře autenticitu textů i autorova stylu. Zjevná přehlédnutí byla doplněna, opraveny sporadicky se vyskytující chyby a drobné omyly. Ojedinelé odchylky od současné pravopisné normy, pokud odrážejí specifickou jazykovou projevovatelů s jeho osobitým slovníkem (výrazy jako *perfektibilita*, *inexistentní* ap.), byly zachovány v původním znění.

Při přípravě knihy vycházel editor ze strojopisných opisů nebo fotokopií autorových textů, u menší části z nich byla k dispozici současně jejich elektronická verze. Manuskripty nebyly ve své původní podobě opatřeny odkazy na příslušné prameny, ze kterých autor citoval. Pro knižní vydání byly proto do textu zapracovány citace z původních českých překladů. V poznámkách pod čarou jsme se v několika případech pokusili ozřejmit věcné a historické souvislosti autorem zmiňovaných termínů či osob. Jím zvýrazněné pasáže v podobě tučného písma nebo podtržení byly reprodukovány použitím kurzivy.

Při přepisu vlastních jmen a pojmů z řečtiny, hebrejštiny a latiny jsme se snažili zohlednit podobu, jaká je běžná v soudobé redakční praxi. Pro autorovu citaci veršů ze Starého zákona bylo použito bible v českém ekumenickém překladu.

Podobně jako v případě předchozího knižního výběru* obsahuje i přítomný svazek hlavně zatím nepublikované texty. Součástí výběru je také editorova stať „Milan

* Viz *Prokletá slast a jiné eseje*, Praha: Academia, 2019.

Nápravník jako esejista a kritik po roce 1989“. Zde předkládaný text je upravenou verzí stati, tvořící jednu z kapitol samostatné studie.

Za laskavé poskytnutí práv ke knižnímu vydání děkujeme paní Doddy Thé-Naprávník. Naše poděkování patří též panu Heribertu Beckerovi za zpřístupnění autorových málo známých či obtížně dostupných statí psaných přímo v němčině a za přepis a revizi stati „Sümpfe des Geistes“ („Bažiny ducha“). Spolu s ní byla do knižního vydání převzata rovněž jím připojená poznámka.

Obsah

- 11 Surrealistická stezka
- 22 Triáda
- 26 Černá díra demokracie
- 34 Černá díra demokracie (II)
- 42 O evoluci
- 62 Evoluce a náboženství
- 69 Surrealistická stezka (dovětek)
- 73 Zrazení a podvedení (Friedrich Torberg)
- 78 Rozbor jedné kritiky (Milan Nápravník)
- 87 Bažiny ducha
- 100 Úvodní proslov na zahájení výstavy „Imaginace“
v Bochumi
- 105 Všechnu moc imaginaci!
- 110 Ke stému výročí narození Benjamina Péreta
- 112 Odpověď na anketu u příležitosti německého vydání
básnické sbírky Benjamina Péreta *Tenhle chleba
nežeru*
- 134 Archetypy Richarda Oelzeho
- 141 K německému vydání *Zpěvů Maldororových*
- 147 O tom a ještě s pohledem do dálky

- 173 Milan Nápravník jako esejista a kritik po roce 1989
- 195 Ediční poznámka

Milan Nápravník

Eseje a kritiky (výbor z let 1971–2016)

K vydání připravil, doslov a editorskou

poznámku napsal Ladislav Fanta

Překlady textů z němčiny Petr Janus

Odpovědný redaktor Petr Janus

Jazyková korektura Linda Zachystalová

Obálka a grafická úprava OFICINA a JT

Sazba JT

Vydalo nakladatelství RUBATO v Praze roku 2023

Vytiskla TISKÁRNA PROTISK, s. r. o., České Budějovice

První vydání

ISBN 978-80-88641-00-1

RUBATO

Sarajevská 8

120 00 Praha 2

www.rubato.cz

studio@rubato.cz